
OBICEIURI DE FAMILIE REFLECTATE ÎN PRESA DIN RSSM

Mariana RUSU***Cuvinte cheie:** *tradiție, obiceiuri de familie, transformări, presă, RSSM***Mots clé:** *tradition, habitudes familiales, transformations, presse, RSSM***Résumé**

Les événements qui se sont déroulés après la Seconde Guerre Mondiale constitue pour les Moldaves un épisode douloureux et profondément influencés par le régime totalitaire. Sur le plan culturel et spirituel, les valeurs traditionnelles des Moldaves en Bessarabie ont été ébranlées. Immédiatement après l'établissement du pouvoir soviétique en Moldavie orientale, a commencé la modélisation de la société. Notre première hypothèse était que les coutumes familiales, en tant que partie distincte de la tradition, étaient le plus façonnées par les phases du régime communiste, et dans leur développement historique elles ont connu quelques discontinuités majeures. Une seconde hypothèse de travail concerne le rôle et la place de la presse dans ce mécanisme de transformation de la culture spirituelle – la presse étant le moyen par lequel ces changements de paradigmes ont été infusés dans la société. L'examen des documents publiés dans le magazine „Femme Moldave” a permis de dresser un panorama de l'évolution des traditions et coutumes du RSSM.

Secolul al XX-lea a fost un secol zbuciumat, plin de transformări pentru istoria și societatea postbelică moldovenească. Evenimentele de după cel de-al Doilea Război Mondial au dus la creionarea unor destine dureroase și profund influențate de regimurile totalitariste. Pe plan cultural și spiritual, valorile tradiționale ale moldovenilor din Basarabia au fost zdruncinate. Pentru societatea moldovenească, formarea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești (RSSM) a însemnat demararea unui parcurs istoric imprecis, accentuat de incertitudini, provocări și resemantizări a valorilor culturale și naționale, în contextul în care societatea s-a aflat la confluența a două modele: unul endogen – cel românesc și firesc și altul exogen, impus de cursul istoriei – cel rusesc.

În ultimele decenii în istoriografia națională despre anii regimului comunist au apărut numeroase lucrări care tratează diverse aspecte legate de cultură, istorie, politicile culturale promovate sau terorii și nelegiuirile sistemului, încât s-ar părea că nu mai există spațiu și subiecte de abordare. În altă ordine de idei, din punct de vedere al științei etnologice ne interesează această perioadă din prisma păstrării și promovării patrimoniului imaterial – aspect care a fost puțin sau aproape nestudiat, fiind neglijat de cercetători. În altă ordine de idei, noutatea acestei cercetări o reprezintă utilizarea presei ca sursă de investigație etnologică și relevarea modului în care tradiția și tot repertoriul ei de manifestări și performări au fost reflectate în presa vremii.

* Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan”, Chișinău, Republica Moldova

Încă din debutul cercetării ne-am propus să acredităm și să argumentăm ideea că presa și *discursul despre tradiții* și structurile arhetipale pe care aceasta le promovează nu poate ocupa un spațiu marginal în cercetarea etnologică. Abordarea problematicei tradițiilor de către presă transpune maniera de concepere, configurare și problematizare a conștiinței naționale, astfel încât interpretarea lor relevă în ce măsură sistemul de tradiții și obiceiuri este perceput ca un construct ideologic. Problematizarea aspectelor în cauză implică identificarea motivațiilor configurației acestora și a impactului pe care îl au asupra comportamentului identitar, reprezentările fiind mediate de imagini construite contextual.

Dintre toate produsele culturale ale unei societăți, presa nu se poate construi sau înțelege fără o permanentă raportare la evoluția societății în ansamblu, ziarul având cele mai strânse legături cu starea politică, situația economică, organizarea socială, nivelul cultural într-o anumită țară și într-o perioadă dată, aspecte care constituie realitatea reflectată ca într-o oglindă în discursul presei. Analiza acestor documente completează cunoștințele despre evoluția și dinamica tradițiilor, dezvăluind, în același timp, o realitate complexă, pe alocuri paradoxală, departe de a putea fi considerată drept cunoscută și aprofundată. Prezența articolelor cu referire la tradiții și obiceiuri nu e doar o modalitatea de prezentare a acestora, dar și un proces de punere în formă, de punere în scenă și de producere de sens, iar mijloacele de comunicare devin instrumente culturale cu o forță deosebită în orientarea percepțiilor și a atitudinilor, în formarea imaginilor despre lume și în difuzarea unor modele de comportament social și cultural.

Regimul comunist a avut în permanență grija controlului, în așa fel de acest aspect nu a scăpat nici presa, din aceste considerente, titlurile de presă trebuiau să se alinieze și ele politicii partidului. Mai mult, presa a fost utilizată drept instrument principal al propagandei de partid și de stat, atribuindu-i-se „un rol colosal în educarea norodului în duhul comunismului¹”, fiind „cea mai puternică armă politică și organizatorică a partidului bolșevic²”. În aceste condiții, presa a devenit instrumentul prin care s-a realizat, pe de o parte, diluarea ordinii anterioare, iar pe de alta – construirea și consolidarea noii societăți socialiste.

Identitatea unui popor, privită în legitimitatea ei diacronică, ține de acele resorturi etno-spirituale care unesc o comunitate și pe care o fortifică în anumite conjuncturi culturale, politice ori economice, ce variază de-a lungul istoriei. Alături de limbă, teritoriu și istorie, tradițiile și obiceiurile reprezintă unul din factorii determinanți în constituirea specificului național al fiecărei etnii. Pe substratul tradițiilor și al obiceiurilor se grefează cel mai bine valorile, miturile și *pattern*-urile identitare ce ne conferă acea doză de originalitate etnică și națională. Tradițiile, practicile rituale, evenimentele festive și de familie, obiceiurile și manifestările ritualice pe care le generează sunt cele mai volatile, cele mai ușor supuse degradării, pentru că depind în mod direct de existența umană, de reperele economico-politice ale vremii. Tocmai spre acest segment, în RSSM, au fost îndreptate armele distrugerii. Tradiția, obiceiurile și ritualurile înrădăcinare în mediul unei comunități generează sentimentul de apartenență, de adeziune între indivizi și le oferă acestora legături și resorturi identitare valoroase.

¹ De ridicat rolul gazetelor raionale în Moldova socialistă, nr. 76 (5118), 16 aprilie, 1950, p. 1

² *Ibidem*, p. 1

Atacul asupra tradiției constituie un atac asupra sentimentului de apartenență, întrucât odată dezrădăcinați, cu identitatea demolată, oamenii devin mai ușor de manipulat, și forțați de conjunctură își revizuiesc concepțiile și își renegociază identitatea, apartenența.

Având în vedere complexitatea problemelor ce urmează a fi abordate, multe aspecte fiind aflate la etapa tatonării, în studiul de față ne propunem să elucidăm doar unele aspecte ce țin de evoluția tradiției și a obiceiurilor de familie. Am ales acest segment al patrimoniului cultural imaterial, deoarece orice incursiune în ritualurile obiceiurilor de familie oferă spații de întâlnire cu datumurile fundamentale de comportament și trăire, integrându-se în patrimoniul nostru de datini și obiceiuri, cu întreaga lor suită de ritualuri, învelite într-o solemnitate de mister³.

Luat ca demers științific autonom, studiul obiceiurilor de familie și al dinamicii lor în perioada postbelică nu a reprezentat obiectivul exclusiv al vreunei lucrări științifice. În literatura de specialitate nu am întâlnit niciun demers cu privire la transformările tradițiilor produse de la o generație la alta. De asemenea, este lipsă perspectiva diacronică asupra tradiției care ar contura o viziune istorică a dezvoltării acesteia. Reieșind din cele menționate, vom schița o radiografie a tradiției și a obiceiurilor de familie pe baza unui criteriu cronologic care să cuprindă atât continuitatea cât și discontinuitatea lor.

Ipoteze și metode de lucru. În ansamblul lor, obiceiurile și ceremoniile care le însoțesc reflectă concepția despre lume a oamenilor, contextul sociocultural în care ei trăiau. Este firesc și justificabil ca odată cu dezvoltarea societății, cu schimbarea contextelor să se schimbe și structura și funcțiile obiceiurilor. Însă „înnoirile cu adevărat vitale se fac (...) în numele tradiției și nu împotriva ei”⁴, iar „elementul nou, este grefat pe substanța tradiției”, „element tipic în devenire, care va deveni tradiție în momentul acceptării sale de către colectivitate”⁵.

Ținând cont de aceste premize, în structurarea demersului am ținut cont atât de relația strânsă dintre diferitele aspecte ale obiceiurilor de familie și contextul cultural-politic, cât și de fazele regimului comunist din RSSM, care, în multe privințe, au diferit între ele. Pornind de la aceste constatări, prima noastră ipoteză a fost aceea că obiceiurile, ca parte distinctă a tradiției, au fost cel mai mult modelate de fazele regimului comunist și în parcursul lor de dezvoltare istorică au cunoscut unele discontinuități majore. O a doua ipoteză de lucru ține de rolul și locul presei în acest mecanism de transformare a culturii spirituale – presa fiind mijlocul prin care aceste schimbări de paradigmă au fost infuzate în societate.

Pentru testarea ipotezelor, am îmbinat metode de cercetare de tip cantitativ și calitativ: analiza de conținut cantitativă și calitativă. Pentru studiul de față ne-am limitat la o singură publicație, „Femeia Moldovei – revistă ilustrată de atitudine civică”.

În acest scop au fost selectate articolele care prezintă cel puțin o referire la tradiție, folosind termeni-cheie: tradiție populară, religie, obicei de familie, ritual, datină, rit. Am ales aceste cuvinte-cheie pentru că ele definesc legitimarea tradiției, în

³ Gh. Rusu Togan, *Viziuni străvechi – ritualuri, credințe, obiceiuri românești*. Câmpina, 1997, p. 135.

⁴ Andrei Pleșu, *Ochiul și lucrurile*, Editura Meridiane, București. 1986, p.116.

⁵ Tancred Bănuțeanu, *Prolegomene la o teorie a esteticii artei populare*, Editura Minerva, București, 1985, p. 211.

jurul cărora gravitează viața spirituală a unui popor. Pentru a fi în totală concordanță cu problematica noastră, articolele trebuie să însumeze o referire clară la tradiție și să conțină cel puțin unul dintre cuvintele-cheie stabilite.

Examinarea materialelor publicate în revista „Femeia Moldovei” a permis formarea unei viziuni de ansamblu privind evoluția tradițiilor și obiceiurilor în RSSM. Concluzionăm că evoluția culturii în ansamblu, iar în cazul nostru a tradiției, trebuie înțeleasă și analizată reieșind din contextul social-politic al vremii. Tradiția, oricare ar fi natura ei, nu apare din neant, ea se constituie și se încheagă într-un mediu cultural pe care-l definește și pe care-l modelează în timp. În aceeași ordine de idei, sub influența unor anumiți factori, mediul cultural modelează și interpretează în manierele proprii fondul valorilor tradiționale.

Imediat după instaurarea puterii sovietice în Moldova de est s-a început această modelare a societății. De la înaltele tribune se vorbea tot mai des de reevaluările culturale și morale. Revoluția culturală avea drept scop transformarea radicală a vieții spirituale și formarea unei culturi noi, socialiste, care „se deosebește în mod radical de toate culturile trecute ale omenirii și este direct opusă culturii reacționare burgheze a capitalismului contemporan”⁶.

Tentativa de „reformare” a societății moldovenești postbelice pornește de la substituirea fondului spiritual și cultural. Asistăm, așadar, la o schimbare de paradigmă, la un mecanism de modificare și pe alocuri de deconstrucție a modului de a trăi și a percepțiilor despre lume și propria identitate.

Deconstrucția pornește dintr-o logică marxist-leninistă, subordonată principiilor ideologiei și metodologiei materialismului istoric. Acest proces urmărește întreruperea firului logic al tradiției, a însăși ideii de primordialitate și apartenență etnică. Disparând sensurile „vechi”, imuabile, dispare însuși principiul legăturii, al privilegiilor pe care o normă socială îl acordă valorilor naționale.

În tradiția oricărui popor cele mai importante sărbători sunt legate de obiceiurile de familie. Anume ritualurile ce însoțesc aceste evenimente păstrează elementele originare ale poporului, din cele mai vechi timpuri. Pentru tradiția noastră, un factor determinant și constitutiv este credința religioasă, pe care o identificăm ca o coordonată esențială a sufletului moldoveanului, printr-o serie de obiceiuri și tradiții legate de momentele de trecere, a vieții de familie. Legată organic de tradițiile religioase, de valorile moralei creștine, ancorată în obiceiurile și datinile străbune, societatea moldovenească se plia pe spiritualitatea și cultura românească, or, deconstrucția identității și a tradiției tocmai aceasta înseamnă – atacarea spiritului religios și al culturii autentice, al istoriei, al moralei creștine, al cutumelor și al tradițiilor, odată dislocat din logica lui ontologică, identitară și culturală, omul era ușor de modelat, așa luând naștere *omul nou*, *homo sovieticus*.

Înainte de a specifica unele rezultate ale cercetării noastre, remarcăm faptul că orice s-ar spune despre ea, presa constituie un bogat izvor de studiere istorică și etnologică, și în acest context ne referim la materialul ilustrativ, care devine el însuși o sursă documentară importantă. În opinia noastră, etnologii trebuie să valorifice și aceste

⁶ Dezvoltarea culturii poporului moldovenesc. Chișinău. Editura de Stat „Cartea moldovenească”, 1959, p. 3.

surse, cel puțin pentru pozele și ilustrațiile care apar în paginile ziarelor și revistelor de epocă.

Pe anumite segmente ale ei, presa a manifestat un interes constant pentru reflectarea aspectelor legate de viața spirituală a societății. În condițiile în care presa era subordonată sistemului, iar sistemul avea ca scop transformarea societății, acest interes este mai mult de ordin ideologic, de legitimare a regimului.

Revista „Femeia Moldovei” abordează constant acest subiect. Practic, în fiecare număr întâlnim cel puțin un articol care se încadrează în schema noastră de selecție. Am identificat o serie de articole de fond, articole critice, reportaje, interviuri, corespondențe ce vorbesc și prezintă obiceiuri de familie sau care prezintă rolul și funcțiile tradițiilor.

Cel mai frecvent mediatizate sunt obiceiurile de nuntă. Conținutul unor articole este pe alocuri contradictoriu, pe alocuri prezintă unele paradoxuri. Nu vor lipsi interpretările rupte din context, mai ales când vine vorba despre religie, argumentele reprezintă citate biblice, interpretări eronate, scoase din contextul lor general. Bineînțeles, fiecare articol conține acel pasaj obligatoriu, de elogiare a puterii sovietice care trebuie să amintească încă o dată „cât de norocoși suntem noi și copii noștri că s-au născut anume în acest timp⁷”, și cât de bine și frumos e în patria noastră sovietică. Se va relua constant ideea importanței noilor obiceiuri și tradiții, asigurându-ne că „omul sovietic a renunțat deja la acele tradiții arhaice și reactive și sărbătorește pe nou cele mai importante evenimente din viață⁸”.

Articolele care abordează problema religiei și a ateismului, scrise pe un ton agresiv, marchează un prim moment de discontinuitate în obiceiurile de familie, consemnând renegarea planului religios. În principal, desacralizarea obiceiurilor s-a realizat prin două direcții: una *științifică* și alta *ateistă*. Pe de o parte, se prezentau anumite date științifice ce sugerau concluzii materialiste, iar pe de alta, se apela la combatere directă a religiei ca o invenție retrogradă. În presă apăreau tot mai multe materiale care abordau teme precum: biologia, medicina, chimia, fizica, astronomia, formulate în general într-un stil al opoziției științei cu religia, prin care se încerca demontarea religiei că fiind o serie de fabulații nerealiste și care ar fi ușor de explicat prin studiul istoriei religiilor, al sociologiei și filosofiei. Răstălmăcirea întregii tradiții istorice a moldovenilor, înverșunata ponegrire a credințelor și culturii avea să fie prezentă pe paginile tuturor publicațiilor. Elocvente sunt titlurile „În ce constă dauna religiei?”, „Prevenirea sărbătorilor religioase și esența lor reacționară”, „Prevenirea sărbătorilor creștinești și esența lor reacționară”, „Știința și religia despre provenirea vieții”, „Despre superstiții, prejudecăți și lupta împotriva lor”, „Mai larg propaganda științifico-ateistă”, „Medicina luptă împotriva superstițiilor și vrăjitoriei”, „Despre viața și moartea omului” etc.

O altă pârghie de deconstrucție a tradiției este legată de instituirea noilor datini și obiceiuri. *În organizarea noii ordinii socialiste, grija și atenția comunismului nu putea trece cu vederea problema tradiției. Construcția societății noi a început cu re poziționare în cadrul societății a tradiției. Rolul tradițional al obiceiurilor este dublat*

⁷ Femeia Moldovei, nr. 2 1978, pp. 18-19.

⁸ Femeia Moldovei, nr. 2, 1985, pp. 20-21.

acum de rolul educativ al acestora: „ele (tradițiile, ritualurile noi, sovietice) joacă un rol deosebit în educația politică a maselor în spiritul patriotismului sovietic, internaționalismului și devotamentului față de idealurile comuniste; contribuie la confirmarea valorilor spirituale, la formarea concepțiilor materialiste, la dezvoltare armonioasă a personalității. Importanța noilor tradiții constă în faptul că ele sunt strâns legate de activitatea obștească a omului truditor, proslăvesc munca lui creatoare, succesele colectivului”⁹. În această accepție, tradiția este folosită pentru legitimarea regimului și crearea identității sale, iar obiceiurile noi au funcția de a integra discursul ideologic, devenind, astfel, instrumente de control simbolic-ideologic al societății.

Proiectul utopic al regimului viza construcția unei noi societăți, a omului nou, iar pentru timpuri noi, se cereau evident și obiceiuri noi. „Multe din vechile obiceiuri, apărute în condițiile societății de clasă, poartă în sine idei ale inegalității sociale, antagonismului național, conțin închipuiri arhaice și religioase. Se înțelegea că contemporanul nostru are nevoie de alte rituri și obiceiuri. Pentru dânsul se cer rituri și obiceiuri, care ar trezi în el senzația de fericire, l-ar însuflă la fapte nobile și tot odată ar fi strâns legate cu viața contemporană”¹⁰. În această ordine de idei, interesul pentru noile obiceiuri socialiste a devenit o preocupare constantă a regimului din RSSM. Articole de presă au descris „practica de muncă și metodele aplicate la introducerea noilor obiceiuri”¹¹, presa devenind astfel una dintre cele mai optime căi de a-le infuza în societate.

Tiparul „noile tradiții și obiceiuri” preia selectiv concepții și idei ale arhetipului tradițional, epurându-le, întâi de toate, de orice semnificație religioasă. Criteriul selecției este, evident, dictat de utilitatea acestor idei pentru justificarea și susținerea proiectului emancipator al socialismului. Se operează astfel o deturnare a sensului primar a ceea ce semnifică tradiția și obiceiurile de familie.

Din structura obiceiurilor de familie vor fi scoase ritualurilor „care nu mai corespund normelor etice moderne”¹². Cel mai mult au fost contestate riturile religioase, care, potrivit interpretării sovietice, promova inegalități între bărbați și femei, le umilea demnitatea. Prin urmare, „[...] familia sovietică, la baza careia este pusă egalitatea dintre bărbat și femeie, participarea în comun la construcția societății noi și la educarea comunistă a copiilor, n-are nevoie de niciun fel de rituri religioase, care înjosesc demnitatea omului”¹³.

Se considera că „Obiceiurile la botez, la cununie pun femeia într-o situație înjositoare. Destoinicia femeii-mame de asemenea este călcată în picioare. Religia spune, că atunci când femeia naște, ea se face «necurată», și deată prin rugăciuni ea trebuie să-și răscumpere «păcatul»,¹⁴ oamenii socialiști au simțit nevoia să sărbătorească pe nou nașterea copilului”. În cinstea nașterii copilului au început să apară

⁹ Femeia Moldovei, nr. 9, 1982, pp. 18-19.

¹⁰ Zelenciuc V. S., Popovici Iu. V., Loscutova L. D. Sărbătorile și ritualurile sovietice – mijloc important de educație comunistă a oamenilor muncii. Chișinău, 1977, p. 1.

¹¹ La hora nunților, Femeia Moldovei, nr. 5, 1974, pp. 20-21.

¹² Nunta – obiceiul pământului: ieri și azi, Femeia Moldovei, nr. 4, 1982, pp. 12-13.

¹³ *Ibidem*, pp. 12-13.

¹⁴ Femeia Moldovei. nr. 1, 1953, p. 23.

noi ritualuri – „octombrina, zvezdina, botezul roșu”. La asemenea manifestări colectivul „își lua obligația să educe copilul în spiritul moroalei comuniste”. Și pentru că era important ca societatea să cunoască și să respecte aceste ritualuri, se formau comisii speciale care aveau misiunea „să desfășoare o muncă de educație și de lămurire în rândurile populației în ceea ce privește conținutul și forma noilor ritualuri și obiceiuri”¹⁵.

Obiceiurile noi „păstrând unele elemente de ritual din trecut, îmbină într-o formă simbolică cele mai sugestive valori ale moralei comuniste”¹⁶. Cea mai mare mutație funcțională a obiceiurilor a fost schimbarea de planuri: din plan religios s-a trecut – organizat și constrâns –, pe plan ideologic, politic și ceremonial. Etnologul român Mihai Pop, în studiul său dedicat obiceiurilor tradiționale românești, sublinia că „mutațiile funcționale nu înseamnă cum credeau cercetătorii tradiționaliști, eliminarea funcționalității, golirea de sens, ci doar o schimbare în ierarhia funcțiilor. O trecere a funcției dominante în rândul celor subiacente și a uneia din cele subiacente pe rolul de dominantă”¹⁷. „Am fi fost în totalitate de acord cu ideea dacă aceste treceri s-ar fi făcut firesc, de-a lungul timpului. Or, ceea ce s-a întâmplat cu o bună parte a obiceiurilor în perioada comunistă e tocmai această golire de sens, această glisare exagerată spre ideologie și politică. Noile obiceiuri se transformă în mecanisme de coagulare a societății în jurul partidului și a doctrinei. Despre faptul că aceste obiceiuri aveau un caracter organizat și profund politizat vorbește și atenția deosebită a Comitetului central și a guvernului republicii de-a introduce în viață noile ritualuri. Se organizau periodic seminare la care se discuta activitatea sovietelor locale și a comisiilor obștești cu privire la încetățenirea ritualurilor noi, se instituiau comisii raionale „pentru elaborarea și încetățenirea a ritualurilor noi”¹⁸, se ducea „o muncă organizatorică colosală, creând toate condițiile necesare, ca evenimentele însemnate din viața omului, familiei, să fie sărbătorite la cel mai înalt nivel ideologic și estetic”¹⁹, mai mult chiar „instituțiile speciale de cultură, scriitorii și compozitorii, etnografii și folcloriști au elaborat multe recomandări ale unui șir de ceremonii noi, scenarii ale unor sărbători”²⁰.

O linie de discontinuitate ce apare în performarea noilor obiceiuri pornește de la faptul că nu se ține cont de sensul lor primar, de rostul pe care-l avea în viața colectivității. Multe dintre ele sunt scoase din contextul lor concret, istoric și reorganizat în corelație cu interesele ideologice, în aceste condiții conotația care i se atribuie este una falsă, golită de sensul primar. Însușirea lor de către societate este una mecanică, condiționată de frică și sistem.

Viața membrilor comunității este definită prin apartenența la două realități, la două lumi – cea autentică, înrădăcinată în credință și tradiție și cea sovietică. Prima este delimitată de regulile tradiției, a bisericii și presupune respectarea unor obiceiuri și reguli nescrise, transmise din generații în generații. A doua este numită generic

¹⁵ Femeia Moldovei, nr. 9, 1982, pp. 18-19

¹⁶ Rolul noilor ritualuri în educația comunistă, Femeia Moldovei, nr. 7, 1983, p. 2-3.

¹⁷ Mihai Pop, Obiceiuri tradiționale românești, Consiliul Culturii și Educației Socialiste Institutul de Cercetări Etnologice și Dialectologice, București, 1976, p. 10.

¹⁸ Rolul noilor ritualuri în educația comunistă. Femeia Moldovei, nr. 7, 1983, p. 2-3.

¹⁹ *Ibidem*, p. 2-3.

²⁰ Femeia Moldovei, nr. 9, 1982, p. 18-19

„societate sovietică” față de care „truditorii Moldovei” trebuie să manifeste credință și venerare.

Din punctul nostru de vedere gravitatea acestor transformări constă în faptul că a decimat demnitatea și spiritul moldovenilor. O bună parte din moldoveni își trăiau tăcut bucuriile și durerile, în spatele ușilor închise, în toi de noapte, pe ascuns. Regimul a impregnat în corpul societății dualitatea: în trăiri oamenii își păstrau reperele morale și spirituale, continuau, deși pe ascuns, să-și boteze copii și să oficializeze cununiile, în același timp, se alăturau manifestațiilor de masă, se încriau în partid, își declarau dezicerea de religie și credințe. Partea dureroasă e că regimul în anumite măsuri a reușit să modeleze mentalități, să deconstruiască sisteme de percepții și orientări. Acest lucru s-a întâmplat mai ales cu generațiile tinere, care erau educate de mici într-un catehism revoluționar în sens invers. Nu în zadar, regimul a pus un rol atât de mare în seama educației ideologice.

Transformările care au survenit în corpul tradiției au adus cu sine o serie de efecte negative inevitabile: lipsa conștiinței istorice; reinventarea continuă a identității; dominanta ideologică în definirea identității sociale și culturale. Presa vine să justifice aceste transformări, să le confere vitalitate.

BIBLIOGRAFIE

- Rusu Togan Gh., *Viziuni străvechi – ritualuri, credințe, obiceiuri românești*. Câmpina, 1997.
- Pleșu Andrei, *Ochiul și lucrurile*, Editura Meridiane, București. 1986.
- Bănățeanu Tancred, *Prolegomene la o teorie a esteticii artei populare*, Editura Minerva, București, 1985.
- *Dezvoltarea culturii poporului moldovenesc*. Chișinău. Editura de Stat „Cartea moldovenească”, 1959.
- Zelenciuc V. S., Popovici Iu. V., Loscutova L. D. *Sărbătorile și ritualurile sovietice – mijloc important de educație comunistă a oamenilor muncii*. Chișinău, 1977.
- Pop Mihai, *Obiceiuri tradiționale românești*, Consiliul Culturii și Educației Socialiste Institutul de Cercetări Etnologice și Dialectologice, București, 1976.